

Hovedproblemet med inhabilitet og interessekonflikter er ikke økonomisk gevinst for enkeltpersoner, men at tolkingen av forskningsresultater får slagside

Forskning og fantasi

Frisk fantasi og gode ideer må til for å utfordre etablerte sannheter. Slik drives utviklingen fremover. Historien om medisinske fremskritt har mange eksempler på dette. Ofte må forskeren ikke bare bryte med den rådende faglige ortodoksi, vedkommende må også stå opp mot de herskende autoriteter innen faget. Det krever styrke og utholdenhet. Historien om Semmelweis og barsel-feberen er et klassisk medisinsk eksempel. Og da Barry Marshall og Robin Warren identifiserte *Helicobacter pylori* som årsak til gastritt og magesår, var det et brudd med god latin, og de møtte mye motstand hos kolleger. For å overbevise tvilerne om at denne bakterien virkelig var årsak til gastritt, lot Marshall seg selv infisere. I 2005 fikk de nobelprisen (1). I sin bok om vitenskapelige revolusjoner skrev Thomas Kuhn at nye paradigmer vinner frem ikke bare ved at tilhengere av den gamle lære overbevises, men rett og slett fordi de dør ut (2).

Overskridende bidrag til ny kunnskap krever derfor dristig og kreativ fantasi kombinert med stamina og tro på at man har funnet noe vesentlig og riktig – selv når de fleste andre er skeptiske. Sterk tro på det man gjør er en forutsetning for å drive vitenskapen fremover. Svikter motet og troen, kan gode ideer gå tapt eller bli undertrykt. Det er et problem for forskningen.

Men det finnes et annet problem som er minst like stort – det at man holder fast ved eller forfekter ideer det ikke er hold i og presser dem lenger enn det er grunnlag for lenge etter at man burde innsett at de ikke var fullt så geniale som man først trodde. Det er flere grunner til at dette kan skje.

For det første har de aller fleste som har forsket opplevd hvor tungt det er å innse at hypotesen man i lang tid har prøvd å underbygge, viser seg ikke å holde mål. Jo bedre idé og jo større overbevisning om at man er på sporet av noe viktig og riktig, desto vanskeligere å forkaste hypotesen. For det andre har de fleste forskere håp om ære og berømmelse – kanskje til og med en nobelpris. James Watson beskrev denne drivkraften på en mesterlig måte i sin bok *The double helix* (3). For det tredje kan man bli blindet av utsiktene til økonomisk vinning. Gode ideer koblet med muligheten for eventyrlig fortjeneste kan gjøre det vanskelig å øyne motforestillinger.

Skal forskningen gå fremover, frembringe vederheftige resultater og hensiktsmessige anvendelser, kreves det en organisert motvekt mot ønsketenkning og drømmen om rikdom, ære og berømmelse. Det er dette vitenskapelig tradisjon og metodikk dreier seg om.

Gode ideer må testes kritisk og prøves empirisk. Hypoteser som ikke stemmer med observasjoner, må forkastes. Som ekstra beskyttelse kan det legges inn rutiner, f.eks. om randomisering, kontrollgrupper, åpne protokoller og signifikanstester. Og for å unngå at forskeren selv lar seg påvirke av forutinntatte meninger, kreves ofte dobbeltblinde oppsett. Ikke bare det: Vitenskapelig forskning er organisert som et motpartssystem der nye bidrag må prøves gjennom kollegial kritikk – først i den enkelte forskningsinstitusjon, dernest gjennom uavhengig fagfelleevaluering i forbindelse med publisering.

Når det kommer til anvendelsen av resultatene fra medisinsk forskning, er det bygd opp omfattende offentlige kontrollsystemer i de fleste land. USA har f.eks. Food and Drug Administration (FDA), Norge har bl.a. Legemiddelverket, Kunnskapssenteret og Folkehelseinstituttet. Poenget er at folk som ikke selv har vært engasjert i forskningen skal gjennomgå og etterprøve resultatene og vurdere rekkevidden av disse omsatt i praksis. Det er selvsagt vesentlig at vurderingene gjøres uavhengig av dem som har økonomiske eller andre interesser knyttet til utfallet. Kontrollorganene er i de aller fleste land offentlige nettopp for å skjerme dem mot industriens interesser.

God forskning og fornuftig anvendelse av forskningens resultater er en utsatt virksomhet. Forskningen kan bli dårlig fordi forskerne ikke har gode ideer. Den kan bli dårlig fordi de rir kjepphester eller lar ønsketenkning styre resultater og rapportering. Den kan bli dårlig fordi konklusjonene trekkes for langt i klinisk anvendelse – ikke minst hvis dette gir muligheter for stor profitt.

Forskere trenger fantasi og ideer, og det er helt legitimt å drømme om økonomisk uttelling. Men fantasien må ha en faglig og institusjonell motvekt som gjør at fristelsen til å bedrive ønsketenkning kan motvirkes (4). Det er ikke bare et spørsmål om hvordan institusjonene er bygd opp, men også om prosedyrene man følger.

I den pågående debatten om HPV-vaksine er dette kjernen når inhabilitet og interessekonflikter diskuteres. Problemet er *ikke* at norske leger har deltatt i forskning og utprøving av vaksinen. Problemet er heller ikke at legene har mottatt penger for dette eller at de selv eller norske institusjoner kan ha fordel av at vaksinen tas i bruk. Problemet er at de samme legene brukes som «uavhengige eksperter» av helsemyndighetene for å gi råd om hvorvidt vaksinen skal tas i bruk. Hva om de vitenskapelige tidsskriftene benyttet artikkelforfatterne selv som «uavhengige fagvurderere»? Det ville ikke vært særlig betryggende.

Norge er et lite land, hevdes det. Men *så* lite er ikke vårt land og *så* spesielt er ikke dette fagområdet. Det er vanskelig å se at ikke Kunnskapssenteret og Folkehelseinstituttet kunne unnlatt å bruke akkurat de fagfolkene som hadde faglige og økonomiske interesser knyttet til at vaksinen ble tatt i bruk i ekspertgruppene som skulle gi myndighetene råd.

Charlotte Haug
redaktør

Litteratur

1. Waldum H. Nobelpris for *Helicobacter pylori*. Tidsskr Nor Lægeforen 2005; 125: 3245.
2. Kuhn TS. *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
3. Watson JD. *The double helix: a personal account of the discovery of the structure of DNA*. London: Weidenfeld and Nicholson, 1968.
4. Haug C. Farlig fristende fellesskap. Tidsskr Nor Lægeforen 2004; 124: 2597.